

Nikola Batušić

Svestrani homo theatralis

Marijan Matković

Izabrana djela 1-8. Priredio Branko Hećimović

HAZU/Nakladni zavod Matice hrvatske Zagreb, 2001.

Duže, nažalost mnogo duže od drugih kolega svoje književne generacije, Marijan Matković (1915 - 1985) čekao je izdanje izabranih djela. I Šegedin i Božić i Marinković dočekali su ih za života. Matković, nažalost, posthumno. Tek ljeta 2000, petnaest godina nakon autorove smrti, počinju se tiskati, a 2001. izlaze njegova izabrana djela koja je u osam svezaka, za Nakladni zavod Matice hrvatske, pod uredništvom Nedjeljka Fabrija, priredio, opširnim i studioznim pogovorom popratio te svim književnopovijesnim, tekstološkim i teatrološkim komentarima opremio vrstan znalac autorova opusa - Branko Hećimović.

Riječ je o nadasve reprezentativnu izboru koji obuhvaća gotovo sve literarne žanrove u kojima je Matković tijekom pedesetak godina svoga kontinuiranog književnoga djelovanja pokazao ne samo vrsnoću pera, već i neobičnu širinu gotovo polihistorke naobrazbe kakva je danas rijetka, a na koju smo se navikli čitajući djela srednjoeuropskih intelektualaca sredine tridesetih godina minuloga stoljeća koji su inspirativno ishodište svoje literature nalazili u danas teško zamislivu rasponu od grčke i rimske antike do bečkoga, karlkrausovski obilježena, polemičkoga i dakako nedvojbeno politički obojena kavanskoga stola. U tome ćemo luku, gdje uz neprekidni sugovor i suživot s književnošću i kazalištem nailazimo i na međupostaje s brojnim razmišljanjima o ljudima i prilikama u likovnim umjetnostima (prisjetimo se samo eseja o Bruegelu, zapisa o Kosti Angeli Radovaniju, Fedoru Vaiću ili Edi Murtiću), dominira konstanta koja će u ovim knjigama biti vazda jasno i nedvosmisleno primjetljiva. Ta stalnost koja zrači iz njih jest čvrstoća i neslomljivost Matkovićeve moralne i etičke fizionomije. Jerbo naročito iz *Ogleda i ogledala* (dvije knjige), kao i iz *Stopa na stazi* (takoder dvije knjige), jednako kao i sa stranica sveska koji pod naslovom *Razgovori i pogovori* upotpunjuje ovu autorovu generički nadasve bogatu pentalogiju, Matković više no

u trima svescima gdje su se među njihovim koricama našle sve, ili gotovo sve njegove drame, iskri i krijesi otvorenom istinoljubivošću i nepotkupljivom željom za pravorijekom u brojnim spornim pitanjima jednako tako nacionalnoga kulturnog života kao i općega dobra.

Među upitima koje si Matković neprestance postavlja dotiču neki od njih raspoznatljivo neuralgične točke hrvatske književnosti i sredine u kojoj ona nastaje, dok se druga, ne manje važna pitanja, protežu na gotovo sva područja javnoga života. Matković niti jedno od njih ne ostavlja po strani, već nastoji odgovoriti na svako, bez obzira što mu poneko od njih nije lagodno. Prvenstveno se to odnosi na vlastiti odnos prema Hrvatskoj i hrvatstvu koje nikada ni u jednoj prilici nije zaniijekao, ali je svoj odnos prema brojnim aspektima nacionaliteta neprestance čistio od isprazne euforičnosti, što mu je, znamo, znalo donijeti i neugodnih trenutaka (sjetimo se samo nadasve glasnih prosvjeda sveučilištaraca protiv autora na praznizvedbi i reprizi drame *General i njegov lakrdijaš* u Hrvatskom narodnom kazalištu godine 1970, onoga dijela publike koji će još tijekom predstave biti uhićen, a Matković će ga, potom, i osobnim zauzimanjem kod "milicije" i vlastitim perom braniti, sjećajući se svoje prve premijere - *Slučaja maturanta Wagnera*, kada je 1935, nakon treće reprize, bio, kao tadanjim vlastima nepoćudan pisac - banovom naredbom "skinut s repertoara"). I kritičan i nostalgican prema njima ali nikada isprazno zanesen nacionalnim vrednotama i simbolima, Matković je ne samo svjedočio o bilu vlastita vremena, već je, mjestimice, začudno predvidio i poneke njegove otkucaje u budućnosti.

Stoga treba danas još jednom pročitati zapis pod naslovom *Na tragu razvaljenoga grada* (a to je jedan od deset fragmenata iz godine 1983; sv. 8, *Stope na stazi II*, str. 218 i d.) pak će i onaj koji Matkovića nije otprije poznavao, shvatiti kako je razmišljao o nacionalnoj mitologiji, ali i stečevinama koje je smatrao čvrstim

vezivnim tkivom sveukupnoga nacionalnog monumenta što ga je svagda promatrao posebnom dioptrijom. "Tek, sada, u toj bijeloj studeni u koju upada sve agresivnije gluha noć postaje ti jasno da upozorenje iz gostionice nije bilo puko brbljanje - da Medvedgrada zaista više nema, da grad prije više stoljeća *konačno svršen*, danas je tek pusta iluzija, krhka fantazija dječackog sna. Rasplinuše se sve četiri kraljice njegove kao što se osušiše i njihove udovičke suze, ne mumljaju više medvjedi oko njihovih zidina, ni zveket oružja ne narušava mir njegovih šuma. Tišina. Na tragu razvaljena grada osjećaš se nemilosrdno okraden: uzalud bi tražio i onaj posljednji zub njegovih nekad ponosnih zidina na koji si se penjao u svom djetinjstvu - nema ga više!"

Neće biti ishitren sud ako danas Matkovićevu memoarsku prozu izrazito kritički okrenutu prema vremenu u kojemu nastaje, potom esejistiku, putopise i feljtone u mnogim segmentima počinjemo pretpostavljati autorovim dramama. Ovo izdanje na svoj način učvršćuje Matkovićevu mjesto u hrvatskoj drami između sredine tridesetih i svršetka sedamdesetih, ali i pokazuje pojedine neujednačenosti unutar nekoliko autorovih dramskih ciklusa. I dok se prsten pod naslovom *Igra oko smrti* (1935 - 1954) sa svojih deset drama i danas mjestimice doima zanimljivim dramaturškim vježbalištem i susretištem s nizom europskih i američkih dramaturških modela, dok se od *antičkih* tema u novome ruhu *Heraklo* (1957) još uvijek može oduprijeti onim sudovima koji su ne samo ovu, već i brojne druge drame nastale na ovim prostorima a tematski utemeljene na grčkim mitovima željeli obilježiti tek kao neznatne rukavce uz veliku europsku maticu koju su pokrenuli Shaw, Hauptmann i Giraudoux, pak će *Heraklo* zasigurno ostati i dokumentom vremena i vrednotom hrvatske drame, *Ikari bez krila* - osim likova iz *Vašara snova* (1957) nisu se, kao što i taj zajednički naslov za niz drama iz suvremenoga života sugerira - mogli snažnije vinuti pút oblaka čak niti u trenutku njihova prvoga, scenskog uzleta.

Danas, kada je Matkovićev ljudski lik ostao u neizbrisivu sjećanju njegovih suradnika i prijatelja, kada ga, međutim, i književna kritika i kazališna praksa, nažalost, sve rjeđe spominju, ovih će osam svezaka svjedočiti novim generacijama o književniku i čovjeku koji je svojim mnogostrukim djelovanjem, i to ne samo na književnom polju, bitno obilježio hrvatski javni i kulturni život druge polovice prošloga stoljeća. Premda je priređivač *Izabranih djela* mogao u ovu ediciju slijedom vlastita kritičkoga vidokruga ali i zadana opsega izdanja uključiti ipak samo znatnu većinu, no ne i čitav Matkovićev mnogostrano usmjereni literarni opus

(nedostaje ovdje, primjerice, u pojedinim segmentima intrigantna monografija o životu i djelu Miroslava Krležu tiskana 1977. u Parizu na francuskom jeziku kao UNESCOVO izdanje koje se tek 1988. pojavilo u nas na hrvatskom), i iz takve će selekcije pred čitatelja snažno izbiti sveukupni autorov profil. Jer u ovom će nam se nizu Matković prikazati i kao svestrani *homo theatralis*, neumorni organizator našega kulturnog života, urednik brojnih važnih časopisa i danas nezaobilaznih izdanja Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, ali prije svega, i možda na prvome mjestu, kao čovjek dijaloga, kao što piše Hećimović u svom bogato razvedenom i analitički iznimno produbljenom pogovoru ovom izboru. Uz višestrano potkrijepljeni sud o Matkovićevu književnom stvaralaštvu koji vodi do ocjene njegova mjesta u novijoj hrvatskoj književnosti i kulturi općenito, priređivač je izdanje opskrbio vrlo vrijednim dodacima: riječ je o dobrom izboru slikovnoga materijala (kazališne cedulje, fotografije iz autorova života, faksimili autografa), a potom o nadasve opširnoj kronologiji Matkovičeva života i djela, kao i o prevažnoj bibliografiji od gotovo stotinu stranica koju je prvotno Nina Vinski sastavila u četiri dijela, a konačno je oblikovao priređivač (I - Knjižna izdanja djela Marijana Matkovića; II - Matkovićeva dramska djela umnožena kao rukopisi; III - Matkovićevi radovi objavljeni u knjigama i periodici i IV - Literatura o Marijanu Matkoviću). Ovi nadasve vrijedni bio-bibliografski podaci nude jednako književnom povjesničaru kao i onom znatizeljnijem čitatelju koji bi htio prodrijeti u skrovito područje suvremene fortune literarne tvorevine iznimno bogato facetiranu sliku punu oscilacija i skokovitih amplituda koje su pratile recepciju Matkovičeva djela, što je također dio književnoga života i autorske sudbine ne samo za života, nego, kako se to bjelodano raspoznaje i iz ovoga izdanja, posebice post mortem. Jer Matković je, danas, nažalost, sve rjeđe u žarištu književnokritičkoga prosuđivanja. Možda će ovo izdanje barem donekle promijeniti evidentni propust naše suvremene tzv. "književne javnosti".

S naslovnih stranica ovih knjiga gleda nas autor oživljen kičicom Zlatka Kauzlarića Atača. U jednoj od možda svojih najizražajnijih poza: s rukama u džepovima i malo prignute glave prema sugovorniku kao da je *čif* (engleski *chief*, kako ga je ovim kolokvijalnim mornarsko-zapovjedničkim izrazom koji pripada prvome časniku na brodu, okrstila njegova tajnica u Akademiji, nezaboravna gospođa Vikica Manhalter) htio započeti još jedan od brojnih dijaloga iz kojih smo, nas nekolicina još preostalih, mogli toliko toga naučiti.